

SUBJEKTIVNA PARADIGMA SADRŽAJNOG OZNAČIVANJA

SUBJECTIVE PARADIGM IN SUBJECT INDEXING

Sonja Špiranec

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

sspiran@ffzg.hr

UDK / UDC 025.4

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 10. 1. 2014.

Sažetak

Iako sadržajno označivanje pripada konceptualnoj jezgri informacijskih znanosti i knjižničarstva, ono je obilježeno dvojbama u teorijskim raspravama i praktičnim rješenjima. One proizlaze iz činjenice da je riječ o postupku koji je po svojoj prirodi subjektivan i podliježe interpretaciji, dok su istovremeno neutralnost, objektivnost, nepristranost i ujednačenost/dosljednost ugrađene u temeljna načela označivanja. Prevladavajući pristup označivanju u knjižnicama i drugim informacijskim ustanovama po svojoj je prirodi nomološki, utemeljen na objektivnim načelima i s dokumentom kao polazištem sadržajne analize. Ovaj će rad pregledom i analizom radova preispitati neke uvriježene teorijske okvire i praktična načela sadržajnog označivanja, kritički se osvrnuti na standarde i smjernice na kojima je utemeljena praksa u knjižnicama te ih promotriti u svjetlu novih tzv. korisničkih pristupa u označivanju, koji upućuju na konceptualni zaokret prema subjektivnim, korisničkim i kontekstualno usmjerenim pristupima sadržajnom označivanju.

Ključne riječi: sadržajno označivanje, tematika, subjektivnost, korisničko označivanje

Summary

Although subject indexing is part of the conceptual core of library and information sciences, it is characterized by theoretical and practical ambiguities. These are a result of the fact that subject indexing is inherently a subjective and interpretative process, while at the same time, neutrality, objectivity and consistency are core principles of subject indexing. Libraries and other information institutions base their subject indexing on objective, nomological and document-centered principles. This paper, based on desk research and literature analysis, will re-examine common theoretical frameworks and practical principles in subject indexing, critically assess standards and guidelines used in libraries and analyse them in the light of user tagging, which implies a conceptual turn towards a subjective, user-oriented and contextual approach to subject indexing.

Keywords: subject indexing, aboutness, subjectivity, user tagging

Uvod

Osiguravanje pristupa informacijama, utemeljeno na predstavljanju znanja i njegovoj organizaciji, izvorno je polazište informacijske struke i okosnica knjižničarstva i informacijskih znanosti. Unatoč tome što je nesumnjivo riječ o konceptualnoj jezgri područja, ne postoji jedinstven i podudaran korpus spoznaja na teorijskoj razini ili univerzalno primjenjiv skup rješenja u praksi. To osobito vrijedi kada je riječ o sadržajnom pristupu informacijama koji se ostvaruje postupcima sadržajnog označivanja. Dapače, nerijetko se tvrdi da se o postupku sadržajnog indeksiranja iznenađujuće malo zna.¹ Takva teorijska i praktična nedorečenost sadržajnog označivanja proizlazi iz činjenice da je riječ o postupku koji je po svojoj prirodi subjektivan i podliježe interpretaciji, dok su istovremeno neutralnost, objektivnost, nepristranost i ujednačenost/dosljednost ugrađeni u osnovna načela sustava za organizaciju znanja i smjernice u postupcima označivanja. Zanimljivo je da se u postojećem teorijskim postavkama i istraživanjima objektivnost rijetko propituje, nego se pretpostavlja da će predmetni stručnjak/analičar, koristeći označiteljski jezik (npr., deskriptore, predmetne odrednice, klasifikacijsku oznaku), sadržaj indeksirati objektivno i neutralno. Ovaj će rad pregledom i analizom radova preispitati neke uvriježene teorijske okvire, kritički se osvrnuti na standarde na kojima je utemeljena praksa u knjižnicama te ih promotriti u svjetlu novih tzv. korisničkih

¹ Usp. Farrow, John F. All in the mind : concept analysis in indexing. // *The Indexer* 19, 4(1995), 243-247; Mai, Jens-Erik. Analysis in indexing : document and domain centered approaches. // *Information processing and management* 41(2005), 500-611.

pristupa u označivanju, koji upućuju na konceptualni zaokret prema subjektivnim i kontekstualno usmjerenim percepcijama sadržajnog označivanja.

Pragmatična polazišta u sadržajnom označivanju

Sadržajno označivanje čin je utvrđivanja sadržajne građe dokumenta i iskazivanje sadržaja u odabranom jeziku za označivanje. Provodi se za omogućavanje pristupa dokumentu preko predmeta o kojima se u dokumentu govori tj. njegova sadržaja. Obično se određuje kao postupak koji se sastoji od najmanje dva koraka; u prvom se koraku određuju bitne značajke sadržaja dokumenta na temelju sadržajne analize, dok se u drugom predstavljaju predhodno utvrđena sadržajna obilježja pomoću jezika za označivanje. Pojednostavljeno se spomenuta dva koraka iskazuju kao a) analiza i b) prijevod.

Treba napomenuti da je definiranje sadržajnog označivanja kao postupka koji se sastoji od dva koraka poteklo iz primjene i praktičnog iskustva informacijskih stručnjaka/knjižničara. No, pokušava li se na ovaj način iskustveno definirani postupak teorijski konceptualizirati, istražiti i jasnije odrediti, nastaju poteškoće koje su nerijetko problematizirane u literaturi.² Prvi teorijski problem proizlazi iz neodređenosti pojma sadržaj koji je okosnica postupka označivanja. Problem je u području knjižničarstva prepoznat vrlo rano, pa Wilson već krajem 60-ih uočava da priručnici o označivanju doduše pišu o potrebi prepoznavanja sadržaja dokumenta, ali ne preciziraju kako prepoznati sadržaj i predmet dokumenta.³ Zbog poteškoća u jednoznačnom definiranju pojma sadržaj, pa onda i sadržajne analize koja je prvi korak postupka označivanja, u značajnim se radovima koristilo mnogo alternativnih naziva, poput teme, predmeta, koncepta, informacijske vrijednosti, tematike i dr. Treba napomenuti da je pojam tematike (engl. *aboutness*) u raspravama naišao na osobito snažan odjek kao stručni naziv koji je trebao biti jasniji od pojma sadržaj (engl. *subject*). Drugi prethodno spomenuti teorijski problem odnosi se na neprecizno opisivanje postupka označivanja. Za sadržajno označivanje, naime, nije dovoljno odrediti predstavljanje sadržaja dokumenta u odabranom indek-

² Beghtol, Claire. Bibliographic classification theory and text linguistics : aboutness analysis, intertextuality and the cognitive act of classifying documents. // *Journal of documentation* 42(1986), 84-113; Albrechtsen, Hanne. Subject analysis and indexing : from automated indexing to domain analysis. // *The Indexer* 18, 4(1993), 219-224; Mai, Jens-Erik. Nav. dj.

³ Wilson prema Mai, Jens-Erik. Nav. dj., 601.

snom jeziku, nego predstavljanje interpretacije sadržaja dokumenta.⁴ Interpretacije su pak, po svojoj prirodi iznimno subjektivni postupci, što je u raskoraku sa samom svrhom indeksiranja, koje bi trebalo biti objektivno, neutralno i dosljedno. Kako bi se smanjili učinci subjektivnosti tijekom interpretacije, objavljen je ISO standard⁵ koji propisuje metode analize dokumenata i određivanja njihovih predmeta. U nastavku će se prvo pobliže razmotriti pojam tematike, a potom prikazati i kritički propitati međunarodni standard koji se u praksi primjenjuje u sadržajnom opisivanju dokumenta kao instrument poboljšanja objektivnosti i neutralnosti sadržajnog označavanja.

Tematika

Pojam tematike u području se informacijskih znanosti i knjižničarstva nametnuo početkom 1970-ih godina. Hutchins⁶ je bio jedan od prvih autora koji je popularizirao naziv s namjerom uklanjanja epistemoloških problema koji su se javljali u definiranju pojmova sadržaj/predmet. Tematika je definirana kao teorijski konstrukt koji obuhvaća ukupnost predmeta eksplicitno ili implicitno sadržanih u tekstu dokumenta. Na praktičnoj razini se pojam tematike može razumjeti kao sažimanje sadržaja dokumenta⁷ ili odgovor na pitanje *o čemu je neki dokument?* Opsežne analize tematike proveli su autori poput Marona,⁸ Ingwersena⁹ ili Hjørlanda¹⁰ u novije vrijeme. Uporaba pojma tematike u sadržajnom označivanju odražava nastojanje znanstvene i stručne zajednice da precizira postupak označavanja određujući dokument kao polazište i okvir za tumačenje sadržajne građe u postupku označavanja. Stavljanjem dokumenta u žarište analize, umjesto sadržaja, željela se osigurati objektivnost postupka. Dokument naime, za razliku od sadržaja, sadrži određene elemente

⁴ Mai, Jens-Erik. Semiotics in indexing : analysis of the subject indexing process. // Journal of documentation 57, 5(2001), 591

⁵ ISO 5963. Documentation. Methods for examining documents, determining their subjects and selecting indexing terms, 1985.

⁶ Hutchins, William John. The Concept of 'Aboutness' in Subject Indexing. // Aslib Proceedings 30, 5(1978), 172-181.

⁷ Isto.

⁸ Maron, M. E. On indexing, retrieval and the meaning of about. // Journal of the american society for information science 28(1977), 38-43.

⁹ Ingwersen, Peter. Information Retrieval Interaction. London : Taylor Graham, 1992. Str. 50-54.

¹⁰ Hjørland, Birger. Towards a theory of aboutness, subject, topicality, theme, domain, field, content and relevance. // Journal of the american society for information science and technology 52, 9(2001), 774-778.

(npr., naslov, sažetak, sadržaj), koji su objektivni i jednoznačni jer će ih različiti informacijski stručnjaci prepoznati na isti način.

Ipak, teorijska razmatranja brzo su iznjedrila spoznaju da ni pojam tematike nije znatno jednoznačniji od pojmova sadržaj ili predmet. Mnogi autori pisali su o nemogućnosti objektivnog određenja tematike. Berghtol¹¹ ili Hutchins¹² drže da je dio tematike svojstven dokumentu i prema tome objektivna, no da je dio tematike određen svrhom korištenja dokumenta, pa samim time i subjektivan. Maron je sugerirao da postoji nekoliko različitih koncepata tematike; primjerice S-tematika (S-about, subjective about), koja opisuje odnos između dokumenta i unutrašnjeg iskustva čitatelja, što je nemoguće precizno objektivizirati označiteljima, O-tematika (O-about, objective about); interpretacija koja se izvodi iz gledišta vanjskog promatrača, a odnosi se na pitanje kako će možebitni korisnik tražiti informacije, R-about (pretraživanje, retrieval about), koja se odnosi na statističke postupke i pretraživanje.¹³ Multiperspektivnost koja je svojstvena konceptu tematike ističe i Ingwersen, koji drži da se tematika može istraživati s gledišta autora (predstavljanje sadržaja prirodnim jezikom), s gledišta osobe koja indeksira (iskazivanje sadržaja u odabranom jeziku za označivanje) i korisničkog gledišta (sadržaj iz perspektive potrebe za novim znanjem).¹⁴ Albrechtsen je kritizirala koncept tematike jer postupa s dokumentima kao izoliranim izvorima znanja. No, kako indeksiranje treba pomoći otkriti novo znanje, predmetni se stručnjak uopće ne bi trebao usmjeriti na objektivna sadržaja dokumenta, nego anticipirati utjecaj i vrijednost dokumenta za možebitnog korisnika.¹⁵ Hjørland se također zalaže za odmak od usredotočenosti na dokument te drži da informacijski stručnjak treba iskazati ukupnost epistemoloških mogućnosti dokumenta, iscrpljujući njegova značenja, s gledišta autora, korisnika, u odnosu na ostalu literaturu/izvore, znanstvene spoznaje, domenu itd.¹⁶ Hutchins smatra da pojam tematike po prirodi ne može biti objektivna postupak jer je postupak iskazivanja sadržaja dokumenta pojmovima označiteljima također neka vrsta novog autorstva pri čemu osoba koja indeksira odabire i iskazuje jezgrovite pojmove/rezentate sadržaja imajući u vidu moguću publiku.¹⁷ Iz prikazanih rasprava

¹¹ Berghtol, Claire. Nav. dj.

¹² Hutchins, William John. Nav. dj.

¹³ Maron, M. E. Nav. dj., str. 44.

¹⁴ Ingwersen, Peter. Nav. dj., str. 52

¹⁵ Albrechtsen, Hanne. Subject analysis and indexing : from automated indexing to domain analysis. // *The Indexer* 18, 4(1993), 219-224.

¹⁶ Hjørland, Birger. Information : objective or subjective/situationa? // *Journal of the American society for information science and technology* 58,10(2007), 1452.

¹⁷ Hutchins, nav. dj., 179.

u literaturi o tematici proizlazi da tematika nije znatno određeniji konstrukt od sadržaja ili predmeta, te da se samom njegovom slojevitošću nije lako koristiti ga u praksi kao polazište za sadržajno označivanje. Citirani autori također smatraju da se uvođenjem pojma tematike nije izbjegla subjektivna komponenta u sadržajnoj analizi.

ISO standard 5963

Godine 1985. godine objavljen je međunarodni ISO standard¹⁸ kao konkretan i u praksi primjenjiv skup smjernica i metoda za sadržajno označivanje. Standard definira tri koraka u postupku označivanja: a) pregledavanje dokumenta i određivanje sadržaja, b) prepoznavanje glavnih koncepata u sadržaju i c) njihovo iskazivanje u jeziku za označivanje.¹⁹ U sklopu prvog koraka, Standard izrijekom navodi izvore za otkrivanje sadržaja dokumenta.²⁰ Informacijski se stručnjak, dakle, u trenutku sadržajne analize treba usredotočiti ponajprije na sam dokument tj. na spomenute dijelove dokumenta. Ovako propisani postupak trebao bi dovesti do toga da indeksna oznaka bude odabrana i iskazana ujednačeno i dosljedno, čak iako postupak provode različite osobe. Izbjegavanje osobne prosudbe sadržaja i odabir predvidivog označitelja prema standardu bi se trebalo postići usredotočenošću na dokument i korištenjem jezika za označivanje. Tek u jednoj rečenici Standard spominje važnost korisnika, iako ta misao nije konkretnije razrađena.²¹

Zanimljivo je da se knjižnična i informacijska zajednica u praksi sadržajnog označivanja uglavnom usmjerila na drugi korak, baveći se razvojem na dziranih rječnika i njihovom standardizacijom kako bi se koncepti ustanovljeni tijekom predmetne analize dosljedno izrazili u nekom indeksnom jeziku. I Standard također nije detaljan u odnosu na prvi korak, tj. predmetnu analizu, koja se uglavnom svodi na otkrivanje sadržaja analizom preporučenih dijelova dokumenata. Time postupci i preporučene smjernice koje proizlaze iz standarda dolaze u raskorak s ranije opisanim teorijskim polazištima mnogih autora koji ukazuju na pragmatične i korisničke dimenzije postupka sadržajne analize. Iz istih radova proizlazi i upitnost načela potpune objektivnosti i nepristranosti, pa bi svakako trebalo detaljnije rasčlaniti i proširiti raspon pristupa označivanju, što je prikazano u idućem poglavlju.

¹⁸ ISO 5963, nav. dj.

¹⁹ Isto. Str. 2.

²⁰ Standard napominje da predmetni stručnjak nema vremena pregledati cijeli sadržaj te bi se trebao usredotočiti na elemente poput naslova i podnaslova, naslova poglavlja, autorstva, bilješke o piscu, kazala, predgovora ili pogovora, sažetka, zaključka, ključnih riječi.

²¹ Na 3. stranici u standardu navedeno je: "bear in mind the questions, as far as these can be known, which may be put to the information system".

Konceptualna raščlamba pristupa u sadržajnom označivanju

Koncepcije označivanja se ugrubo mogu podijeliti u dvije osnovne skupine tj. dvije krajnosti u pristupu indeksiranju; polazište u indeksiranju za predmetnog stručnjaka mogu biti ili dokument ili korisničke potrebe/moguće informacijake potrebe. Značajni predstavnici tih dviju krajnosti jesu, primjerice, Lancaster, koji tvrdi da se indeksni stručnjak treba naprosto držati teksta i autorovih tvrdnji: “stick to the text and the author’s claim”,²² dok, primjerice, Albrechtsen ističe važnost korisnika pa označivanje valja započeti pitanjem: “kako ću dokument učiniti vidljivim potencijalnim korisnicima”.²³

Riječ je o dvjema krajnostima koje se u praksi obično isprepliću, dok se na konceptualnoj razini mogu dodatno razraditi i definirati s obzirom na elemente koji se uzimaju pri analizi u označivanju. Albrechtsen tako navodi 3 moguća pristupa u teorijskoj konceptualizaciji označivanja: simplicistički pristup, pristup usmjeren na sadržaj te pristup usredotočen na korisničke zahtjeve. Mai²⁴ nastavlja na raščlambu H. Albrechtsen, ali je produbljuje te ističe da je u literaturi zabilježeno ukupno pet različitih pristupa u indeksiranju:

1. *Simplicistički pristup* indeksiranju koji se primjenjuje u sklopu automatskih metoda indeksiranja i temelji na indeksiranju punog teksta. Ovaj pristup *sadržaj* dokumenta uzima kao objektivni eksplicitni entitet koji se može izvesti izravno iz jezika teksta, najčešće uz pomoć statističkih metoda.

2. *Označivanje utemeljeno na dokumentu* koje uvažava strukturalna obilježja dokumenta. Sam čin predstavljanja znanja temelji se na analizi određenih dijelova dokumenta (npr., naslov, sažetak itd.) koji su indikativni za sadržaj cijelog dokumenta. ISO Standard primjenjuje ovaj pristup jer stručnjaka upućuje na dijelove dokumenta koji postaju preporučeno polazište u predmetnoj analizi dokumenta.

3. *Označivanje utemeljeno na sadržaju* nastoji opisati sadržaj u potpunosti i neutralno, onako kako je predviđeno Standardom. Za razliku od pristupa koji je usmjeren na dokument, obuhvaća i analizu sadržaja dokumenta koja nije iskazana na strukturalnoj, leksičkoj ili gramatičkoj razini. Stručnjak koji označuje, nastojat će zahvatiti sadržaje koji nisu eksplicitni, ali će i dalje biti usredotočen na dokument kao izolirani entitet.

4. *Korisnicima usmjereno označivanje* temelji se na načelnom znanju o mogućoj uporabi dokumenta, tj. na znanju o samim korisnicima, domeni ili području u kojem će se dokumenti koristiti.

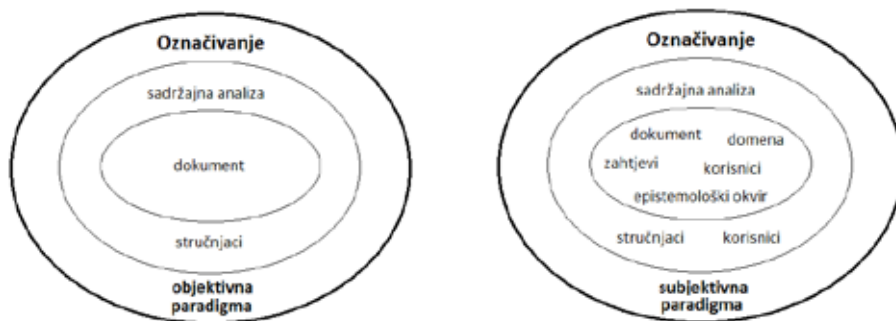
²² Lancaster, Frederick W. *Indexing and Abstracting in Theory and Practice*. Champaign : University of Illinois, 1998. Str. 31.

²³ Albrechtsen, Hanne. Nav. dj., 222.

²⁴ Mai, Jens-Erik. Nav. dj.

5. *Zahtjevima usmjereno označivanje* predstavlja pragmatični pristup u kojem se polazi od znanja o uporabi informacija. Ovaj pristup gleda dokumente kao izvore koji nastaju radi priopćavanja znanja, a sadržajna se građa u postupku označivanja mora iskazati tako da služi svrsi posredovanja iskazanog znanja zainteresiranim korisnicima. Dokument se analizira radi predviđanja njegove upotrebljivosti za određenu skupinu korisnika²⁵ te nastoji predvidjeti pitanja na koja bi dokument trebao odgovoriti.

Iz prikazane raščlambe proizlazi da su prva tri pristupa usredotočena na sam dokument kao polazište označivanja, dok stručnjak koji označuje u zadnja dva pristupa uzima u obzir korisnike, njihove zahtjeve i domenu znanja. Navedena podjela na pristupe koji su usredotočeni na dokumente i pristupe koji su usredotočeni na korisnika također bi se mogla protumačiti kao podjela na objektivne i subjektivne pristupe označivanju. Najobjektivniji pristup bi svakako bio simplicistički, koji se u cijelosti zasniva na automatskim metodama i riječima autora teksta, bez ikakve dodane interpretacije. Razina interpretacije, a time i subjektivnost u pristupu, raste s drugom metodom koja je usredotočena na dokument i dijelove dokumenta. Iako se informacijski stručnjak i dalje drži samog dokumenta i dijelova teksta u dokumentu, slobodniji je u (re)interpretaciji tih dijelova. Razina subjektivnosti dalje raste sa širenjem mogućih varijabli koje se uzimaju pri indeksiranju, prvo prema različitim heterogenim skupinama korisnika i domeni, a potom i na individualnoj razini mogućih korisničkih zahtjeva i korisnosti/uporabljivosti informacija (Slika 1).

Slika 1: Objektivna i subjektivna paradigma u sadržajnom označivanju

²⁵ Albrechtsen, Hanne. Nav. dj., 222.

Korisničko označivanje kao krajnji vid subjektivog pristupa označivanju

Uvriježeni pristup u sadržajnom označivanju koji se primjenjuje u knjižnicama i srodnim informacijskim ustanovama polazi od pretpostavke da dokumenti imaju stabilno značenje koje stručnjak može dekodirati i predstaviti označiteljem, a koji će korisnik potom razumjeti kao sažet iskaz sadržaja dokumenta i upotrijebiti pri pronalaženju informacija. U sklopu takvog pristupa, značenje je locirano u samom dokumentu pa su upute, metode i smjernice za utvrđivanje sadržaja usredotočeni na sam dokument, dok su pitanja analize i interpretacije, pa i sam korisnik i njegova potreba od drugotnog interesa. Međutim, iz literature obrađene u prethodnim poglavljima razvidno je da mnogi autori drže da tekstovi mogu biti različito interpretirani, te da sama analiza i rezultat interpretacije ovise o potrebama različitih korisnika. Štoviše, Rafferty i Hilderly smatraju da značenje dokumenta proizlazi iz jedinstvene interakcije čitatelja i dokumenta, te da stoga postoje različite, a ne jedna valjana interpretacija sadržaja dokumenta.²⁶ Drugim riječima, svaka individualna potreba uistinu može predstavljati uporište za analizu. Unatoč očitj osvjешenosti o korisničkim potrebama kao polazištu označivanja u mnogim radovima, njihovi autori nisu izrijeком ponudili odgovor na pitanje kako te potrebe prepoznati ili utvrditi.

Propitkivanje postojećih objektivnih i na dokumentu utemeljenih postupaka označivanja i konceptualni pomak prema subjektivnijim, otvorenijim i korisnički usmjerenim postupcima intenzivirala je praksa tzv. korisničkog označivanja (engl. *user tagging*), koja se proširila u sklopu različitih servisa za označivanje i društvenih mreža. Umjesto zahtjeva za jednoznačnim i neutralnim interpretacijama i dosljednog i ujednačenog iskazivanja rezultata analize, korisničko označivanje uvažava mogućnost da postoji čitav spektar konotacija nekog izvora koje se temelje na širokom rasponu mogućih značenja u nekom trenutku.²⁷ Pritom široki raspon mogućih značenja ne utvrđuje pojedini stručnjak, nego postupak analize, interpretacije i predstavljanja značenja preuzimaju i provode krajnji korisnici. U tom smislu, korisničko označivanje postvaruje ideju utvrđivanja različitih korisničkih potreba i mogućih informacijskih vrijednosti dokumenta, na čiju su potrebu autori ukazivali ranije, ali bez jasnih predodžbi o tome kako tu potrebu ostvariti.

²⁶ Rafferty, Pauline; Rob Hilderley. Flickr and democratic indexing : Dialogic approaches to indexing. // *Aslib proceedings* 59(2007), 397-398.

²⁷ Isto, 406.

Koncept korisničkog označivanja i rezultat označivanja, folksonomija,²⁸ predstavljaju svojevrstu protutežu tradicionalnim modelima organizacije informacija. Korisničko označivanje počiva na ideji da korisnici po vlastitom nahodjenju odabranim informacijskim izvorima dodjeljuju oznake (*tags*), i to *ad hoc* i bez konzultiranja nekoga postojećeg uređenog ili nadziranog rječnika.²⁹ Mogućnosti koje nudi takav novi i alternativni pristup problematici organizacije informacija nisu zanemarive i glavni su pokretač rasprava koje su se intenzivno počele voditi oko pitanja koliko označivanje koje vrše sami korisnici, može doprinijeti poboljšanju sadržajnog označivanja te mogu li usavršiti postojeće sustave za pretraživanje i predmetni pristup informacijama.³⁰ Radovi o korisničkom označivanju obiluju procjenama o pozitivnim i negativnim značajkama korisničkih oznaka,³¹ no u kontekstu problematike koja se razmatra u ovome radu, treba istaknuti ključno obilježje njihove potpune subjektivnosti. To znači da ne postoje definirane smjernice u sadržajnoj analizi i pravila ili načela iskazivanja označitelja, nego počivaju na potpunoj slobodi i spontanosti u njihovom odabiru. Pojam može imati neograničen broj različitih oznaka,³² što rezultira pluralističkim i višeperspektivnim³³ označivanjem pojedinih izvora. Budući da ne postoje ograničenja u količini oznaka koje se mogu dodijeliti nekom izvoru, posredno se postiže i visoka informativnost o pojedinom izvoru. Da je posrijedi subjektivni pristup označivanju, najbolje pokazuje potpuno nova vrsta oznaka, koje autori nazivaju osobnim ili subjektivnim oznakama, koje je moguće protumačiti kao novi dodani vid označivanja i

²⁸ Folksonomiju možemo odrediti kao ukupnost oznaka nastalih korisničkim označivanjem.

²⁹ Špiranec, Sonja; Mihaela Banek Zorica. Web 2.0 i Semantički web : ista ili različita odredišta? / 11. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / Willer, Mirna (ur.). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008. Str. 27-43.

³⁰ Špiranec, Sonja; Tomislav Ivanjko. Predmetni jezici s korisničkim jamstvom : što možemo naučiti od folksonomija? // 15. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / Hassenay, D. ; Krtalić, M. (ur.). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 57-72

³¹ Usp. Peters, Isabella. Folksonomies : indexing and retrieval in Web 2.0. Berlin : De Gruyter Saur, 2009. Str. 184-196.; Špiranec, Sonja; Tomislav Ivanjko. Predmetni jezici s korisničkim jamstvom : što možemo naučiti od folksonomija? Preliminarno istraživanje, str. 61-62. ili Purgarić Kužić, Branka. Društveno označivanje i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 54, 4(2011), 194-195.

³² Thomas, Marliese; Dana M. Caudle; Cecilia M. Schmitz. To tag or not to tag? // Library Hi Tech 27, 3(2009), 413.

³³ U Lu, Caimei; Jung-Ran Park; Xiaohua Hu. User tags versus expert-assigned subject terms : A comparison of LibraryThing tags and Library of Congress Subject Headings. // Journal of information science 36, 6(2010), 764.

pretraživanja.³⁴ Riječ je o oznakama poput “glupo”, “zanimljivo”, “dosadno”, koje se odnose na emocije, mišljenja, stavove i prosudbu o kvaliteti informacijskog izvora kao poželjnom svojstvu koje može obogatiti postupke pristupa i organizacije.³⁵ Ipak, mnogi autori osobne i subjektivne oznake procjenjuju kao balastne, jer obiluju jezičnim pojavnostima svojstvenima nenadziranim prirodnim jezicima poput istoznačnica, homonima, metaforičnosti i sl., te ih u istraživanjima čak i isključuju³⁶ s dokazivanjem da takve oznake nisu korisne u pretraživanju.

Iako su subjektivne oznake i korisničko označivanje općenito smješteni u subjektivni dio kontinuuma različitih pristupa označivanju, treba ga jasno razlikovati od ranije definiranog pristupa usmjerenog na korisnike ili zahtjeve. Taj pristup, naime, izravno temelji analizu dokumenta na analizi i razumijevanju domene i korisnika domene. Osoba koja označuje mora razumjeti korisnike u određenom području/domeni, njihove ciljeve, svrhu pretraživanja, potrebe i postupke kako bi mogla utvrditi sadržajna obilježja dokumenta. Mjerila o tome što možemo računati kao informaciju koju treba iskazati označiteljem formiraju se društveno-kulturološkim i znanstvenim postupcima. Korisnici informacije percipiraju u konkretnim okolnostima, kontekstu i domenama znanja, u odnosu na koje treba prepoznati informacijsku vrijednost nekog izvora. To ujedno znači da ne može postojati jedna *valjana ili objektivna* informacijska vrijednost, što je podudarno s korisničkim označivanjem. Svakako je riječ o subjektivnom pristupu označivanju jer umnožava informacijske mogućnosti dokumenta i omogućuje različite perspektive i gledišta (ovisno o domeni), ali ta subjektivnost nema individualno obilježje kao korisničko označivanje. Korisničko označivanje, prema tom tumačenju, krajnji je vid potpunog subjektivnog označivanja, gdje se moguća informacijska značenja ne ravnaju prema domeni i ne definiraju iz perspektive stručnjaka koji označuje, nego je moguć gotovo beskonačan broj različitih tumačenja, koliko ima korisnika koji označuju. Drugim riječima, korisničko označivanje najsubjektivnija je metoda

³⁴ Špiranec, Sonja. Što je e-učenje bez metapodataka? // 13. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 75-89.

³⁵ Rolla, Peter J. User tags versus subject headings : can user-supplied data improve subject access to library collections? // *Library Resources & Technical Services* 53, 3(2009), 174-184.

³⁶ Thomas, Marliese; Dana M. Caudle; Cecilia M. Schmitz. Trashy tags : problematic tags in LibraryThing. // *New Library World* 111, 5/6(2010), 223-235.

označivanja u kontinuumu različitih pristupa označivanja. Iako je kritika nomoloških objektivnih modela označivanja i potreba uvažavanja korisničkih potreba prisutna već u najranijim teorijskim radovima o označivanju, ti autori nisu imali jasnu sliku o tome na koji način racionalno utvrditi potrebe, percepciju sadržaja s korisničkog gledišta, jezik koji koriste u pretraživanju informacija itd. Pristupi usmjereni na korisnika ili zahtjeve polaze od korisničkih skupina, te se potrebe korisnika tumače s gledišta konteksta u kojem određena skupina djeluje, području znanosti, domeni itd. Tek s korisničkim označivanjem dokraja se razvija potpuno subjektivni pristup označivanju, visoke granularnosti, na razini pojedinog korisnika i njegovih individualnih osobnih potreba te je moguće zaključiti da korisničko označivanje u ovom trenutku predstavlja krajnji i potpuni oblik subjektivnog označivanja.

Zaključak

Teorijski pristupi i pogledi na sadržajno označivanje s vremenom su se mijenjali i dolazili u raskorak s polazištima i smjernicama koji se primjenjuju u praksi. Tako su značajni autori nerijetko zagovarali subjektivistička načela, kritizirajući definiciju sadržajnog označivanja kao predstavljanja sadržaja dokumenta u odabranom indeksnom jeziku i određujući sadržajno označivanje kao predstavljanje interpretacije sadržaja dokumenta. Međutim, prevladavajući pristup indeksiranju u knjižnicama i mnogim drugim informacijskim ustanovama i komercijalnim servisima po svojoj je prirodi ipak nomološki, utemeljen na objektivističkim načelima s uporištem pitanju *o čemu je dokument?*, pri čemu usredotočenost na dokument treba osigurati objektivnost, neutralnosti i ujednačenosti u označivanju.

Informacijski će stručnjak nastojati predstaviti dokument jezgrovitim pojmovima označiteljima kako bi korisnicima omogućio pronalaženje dokumenata. Postavlja se pitanje je li to predstavljanje sadržajnih značajki moguće bez analize korisničkih potreba, samom usredotočenošću na dokument. I dok autori koji su kritizirali objektivističku paradigmu u indeksiranju, nisu nudili rješenje kako utvrditi korisničke potrebe i moguće informacijske vrijednosti dokumenta sa stajališta korisnika, danas se mogućnosti mijenjaju s korisničkim označivanjem, koje po svojim obilježjima predstavlja potpuno subjektivni pristup, pri čemu se može iskazati beskonačan broj značenja i interpretacije pojedinog dokumenta za pojedinog korisnika. Ovaj način označivanja također je pokazao da subjektivne oznake i oznake osobne prirode mogu funkcionirati

kao pristupnica, da obogaćuju postupke pretraživanja te samim time nisu ne-poželjne pojave u postupcima označivanja.

Korisničko označivanje danas nesumnjivo predstavlja važan element u širokom rasponu različitih pristupa označivanju, koji sežu od potpuno objektivnih do potpuno subjektivnih. Ovaj najnoviji vid označivanja informacijsku zajednicu i struku potiče da preispita uvriježeni i postojeći pristup koji se temelji na načelima objektivnosti jer teorijska polazišta pokazuju da je subjektivnost neizbježna, a praksa korisničkog označivanja pokazuje da ona može biti čak i poželjno svojstvo u označivanju.

LITERATURA

Albrechtsen, Hanne. Subject analysis and indexing : from automated indexing to domain analysis. // *The Indexer* 18, 4(1993), 219-224.

Beghtol, Clare. Bibliographic classification theory and text Linguistics : aboutness analysis, intertextuality and the cognitive act of classifying documents. // *Journal of documentation* 42, 2(1986), 84-113.

Farrow, John F. All in the mind : concept analysis in indexing. // *The Indexer* 19, 4(1995), 243-247.

Hjorland, Birger. Information : objective or subjective/situational? // *Journal of the american society for information science and technology* 58,10(2007), 1448-1456.

Hjorland, Birger. Towards a theory of aboutness, subject, topicality, theme, domain, field, content and relevance. // *Journal of the american society for information science and technology* 52, 9(2001), 774-778.

Hutchins, William John. The concept of 'aboutness' in subject indexing. // *Aslib proceedings* 30, 5(1978), 172-181.

Ingwersen, Peter. *Information Retrieval Interaction*. London : Taylor Graham, 1992.

ISO 5963. *Documentation. Methods for examining documents, determining their subjects and selecting indexing terms*, 1985.

Lancaster, Frederick. W. *Indexing and abstracting in theory and practice*. Champaign : Graduate School of Library and Information Science, University of Illinois, 2003.

Lu, Caimei; Jung-Ran Park; Xiaohua Hu. User tags versus expert-assigned subject terms : a comparison of LibraryThing tags and Library of Congress Subject Headings. // *Journal of information science* 36, 6(2010), 763-779.

Mai, Jens-Erik. Analysis in indexing : document and domain centered approaches. // Information processing and management 41(2005), 500-611.

Mai, Jens-Erik. Semiotics in indexing : analysis of the subject indexing process. // Journal of documentation 57, 5(2001), 591-622

Maron, M. E. On indexing, retrieval and the meaning of about. // Journal of the american society for information science 28(1977), 38-43.

Peters, Isabella. Folksonomies : indexing and retrieval in Web 2.0. Berlin : De Gruyter Saur, 2009.

Purgarić Kužić, Branka. Društveno označivanje i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 54, 4(2011), 189-210.

Rafferty, Pauline; Rob Hilderley. 2007. Flickr and democratic indexing : dialogic approaches to indexing. // Aslib proceedings 59(2007), 397-410.

Rolla, Peter J. User tags versus subject headings : can user-supplied data improve subject access to library collections? // Library Resources & Technical Services 53, 3(2009), 174-184.

Špiranec, Sonja. Što je e-učenje bez metapodataka? // 13. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 75-89.

Špiranec, Sonja; Mihaela Banek Zorica. Web 2.0 i Semantički web : ista ili različita odredišta? / 11. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / Willer, Mirna (ur.). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008. Str. 27-43.

Špiranec, Sonja; Tomislav Ivanjko. Predmetni jezici s korisničkim jamstvom : što možemo naučiti od folksonomija? // 15. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / Hassenay, D. ; Krtalić, M. (ur.). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 57-72.

Thomas, Marliese; Dana M. Caudle; Cecilia M. Schmitz. To tag or not to tag? // Library Hi Tech 27, 3(2009), 411-434.

Thomas, Marliese; Dana M. Caudle; Cecilia M. Schmitz. Trashy tags : problematic tags in LibraryThing. // New Library World 111, 5/6(2010), 223-235.